

Özv. Kovács Zsuzsanna sz. Csiki Zsuzsanna

(1913. november 4. – 2004. február 24.)

*Kovács Zsuzsanna (sz. Csiki Zsuzsanna)
testvérével, dr. Csiki Gáborral és a féléves
kis Noémival (Pilisborosjenő, 2002)*

Özv. Kovács Zsuzsanna sz. Csiki Zsuzsanna 1913. november 4-én született Székelykeresztúron (az Alszegeben), a történeti Székelyföld Udvarhely vármegyében, ősi unitárius családban. Édesapja Csiki Miklós gazdálkodó, édesanyja Patakfalvi Anna háztartásbeli volt. Édesapjának a testvére – **dr. Csiki Gábor** – amerikai missziós lelkész majd unitárius püspök Budapesten. Ősei közt a nemzedékek sorában gazdálkodók, unitárius lelkészek és tanárok vannak (pl. Csiki Dénes, Csiki Áron, Koronka József). A család büszkén emlékezik a lengyel származású (antitrinitárius) Jan Mosovszky nagyajtai orvos ősére, és kegyelettel őrzi a Kuftseinba üldözött **Csiki Áron** unitárius lelkész 1843-as bibliáját is. A székely családban négy fiú és két lány nevelkedett.

Csiki Zsuzsanna (férje után Kovács Zsuzsanna) egész életét a hagyományos nagy család, ill. a 20. századi magyar történelmi sors határozta meg: a Monarchiában, Erdélyben a Székelyföldön született (1913), a régi Román Királyságban (Regát) nevelkedett (1920–1940), életének kibontakozása, férjhezmenetele Észak-Erdély Magyarországhoz (1940–1945) kötdök, érett felnőtt kora ismét Romániához (1945–1994), idős kora pedig (1994–2004) az EU-ba tartó Magyar Köztársasághoz kapcsolódik. Életéből úgy élt le nyolc évtizedet, hogy bár mindvégig szülőföldjén maradt (Székelykeresztúr) mégis 4 különböző állampolgársága volt. Mindez Közép-Európa 20. századi történelmi helyzetéből következett.

Fiatalkori életének kibontakozásában meghatározó tényezővé válik a hagyományos gazdálkodás elsajátítása, a mezei munka végzése, annak tisztellete, a népi hagyományok és a népi kultúra megismerése.

Életének fontos mozzanata férjhezmenetele még a „magyar világban” Kovács József székelykeresztúri gazdálkodóhoz (1942), a közbirtokossági mozgalom vezetőjéhez, házasság, melyből egy fiúgyermek születik (Kovács Attila).

Kovács József és Kovács Zsuzsanna mint egyéni gazdálkodó család kb. 10 hektárnyi földdel a Székelyföld délnyugati peremén hagyományos (mai szóval ökológiai) gazdálkodást végez: állattenyésztés, növénytermesztés, zöldségtermesztés és a Nagy-Küküllő völgyének utolsó szőlővidékén (Székelykeresztúri-medence) szőlő-bortermelő te-

vékenységével az átlag fölé emelkedik. A szőlőművelést, a férj szőlész-technikusi ismereteit Kovács Zsuzsanna is elsajátítja és annyira megszereti, hogy mozgássérülten is, mondhatni élete végéig szenvedélyesen folytatja.

Férje halála után Kovács Zsuzsanna fájós lábbal, mozgássérülten még két évtizedig aktívan műveli a szőlőt és a kertet. Lényegében a szőlőből és a kertből él és segíti fiát az egyetemen és kezdő munkahelyén.

Alakját és egyéniségét a házába látogató újságírók, művészek, orvosok, lelkészek, tanárok, ill. fia **tudós barátai is nagyra értékelték** (Balázs Ferenc, Márkos András, Márkos Albert, Horváth Arany, Farkas András, Csiki Gábor, Kiss Károly, Varga Csaba, Sebestyén József, Hein van Gils, Gyórfy Kálmán, Pólya László, Soó Rezső, Marek Stuczynszky: Lengyelország, Patakfalvi Anna: USA stb.).

Kovács Zsuzsanna életének utolsó évtizedét Magyarországon töltötte (Budapest, majd Dunafüred), általában fia dr. Kovács J. Attila és testvére dr. Csiki Gábor közelében vagy társaságában. Ebben a szakaszban is arra törekedett, hogy segítse fia előmenetelét, testvére öregkori életét, hogy hasznos legyen szeretteinek. A két Csiki testvér életének alkonyán igazi ajándékként jött, hogy fia minden évben hazavitte őket a szülőföldre, Székelyföldre, Csángóföldre feltöltődni, erőt gyűjteni a Szejkefürdői Unitárius Világtalálkozón, a Nagy-Küküllő és a Nyikó-mentén, a Kárpátok alatt, a Hargitán és a Görgényihavasokban.

Nagy ajándékként vette a sorstól, hogy utolsó éveiben az Uristen megsegítette, hogy szeretett fia (Kovács Attila) és drága unokái (Kovács Áron, Kovács Annamária) közelében élhetett, hogy ők mellette tanulhattak, járhattak a budapesti intézményekbe. Még 90 évesen is főzött és kiszolgálta szeretteit. **Az utolsó öt évben a két Csiki testvérnek szép öregséget nyújtott a fia építette kis hajlék Dunafüreden.**

2004. február végén a tüdőgyulladás és a szívritmuszavar leteperte, türelemmel viselt betegség után csendesesen elhunyt. Kénytelen volt elhagyni szeretteit.

A drága jó édesanya, nagyanya, testvér, rokon és jó szomszéd küzdelmes életével, törekeny, de szívós önfeláldozó egyéniségével, életöszönével példát mutatott mindannyiunknak emberségből, magyarságból, szeretetből. Élete szakadatlan munka, jobbító cselekvés és gondoskodás volt szeretteiért. Mélyen rajongott a természetért, a hegyekért-dombokért, a virágokért, az eszményi jóért, lelkével családokat tartott össze, helyét ilyen értelemben betölteni nem lehet. **Szabó Lőrinc** soraival emlékezve, őrizzük meg szeretetben emlékét:

De szépek vagytok, fák, virágok!
Még ti is, egyszerű gyomok!
Költök vagytok ti szavak nélkül
és bátrabbak, mint én vagyok,
csodát tesztek minden tavasszal,
illatozva és gazdagon:
a feltámadás versei nyílnak
ujjongó ágaitokon.

Dr. Kovács J. Attila
Százhalombatta-Dunafüred, 2004. február 27.